

Unitatea de învățare NR.1

LITERATURA – MODALITATE SPECIFICĂ DE CUNOAȘTERE ȘI COMUNICARE; OPERA LITERARĂ; ELEMENTE CARACTERISTICE DIVERSELOR TIPURI DE TEXTE

1. Literatura – modalitate specifică de cunoaștere și comunicare
2. Opera literară – determinarea conceptului
3. Elemente caracteristice diverselor tipuri de texte – epic, liric, dramatic

COMPETENȚE GENERALE ȘI SPECIFICE:

Studiind această unitate de învățare vei reuși:

- să definești conceptul de literatură;
- să cunoști elementele specifice operei literare;
- să cunoști caracteristicile textelor epice, lirice, dramatice.

CONCEPTE CHEIE: literatură română, operă literară, text epic, text liric, text dramatic.

1. Literatura – modalitate specifică de cunoaștere și comunicare

Literatura este o artă a cuvântului, o sumă de creații lingvistice care urmează diverse principii estetice.

În „Dubla intenție a limbajului și problema stilului”, Tudor Vianu distinge între intenția tranzitivă și cea reflexivă a limbajului, considerând că cele două se află în raport de inversă proporționalitate. „Opera literară reprezintă o grupare de fapte lingvistice reflexive prinse în pastă și purtate de valul expresiilor tranzitive ale limbii.”¹

Cuvântul este elementul de bază al literaturii, Titu Maiorescu fiind acela care vorbește despre elementele specifice fiecărei arte. Cuvântului care devine artistic i se oferă noi atribute: sensuri noi, conotația devenind element primordială, prin modificarea sensului de bază al cuvântului.

Comunicarea artistică presupune transmiterea mesajului artistic și are următoarele funcții:

- a) poetică – este centrată asupra textului;
- b) emotivă – este centrată asupra emițătorului;
- c) referențială – acționează pe lângă referentul-mesaj și prin referentul-ficțional;
- d) metalingvistică – presupune coduri lingvistice, culturale, estetice;
- e) conativă – orientează discursul către lector.

---

¹ Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, p. 16

2. Opera literară – determinarea conceptului; autor, text, cititor

Opera literară reprezintă o creație artistică prin care se instituie un univers ficțional; este specifică literaturii populare sau culte.

Opera literară este determinată de:

a) factori intrinseci: textului (care au funcție poetică), modalități de organizare a discursului ficțional și structuri specifice de producere a sensului;

b) factori extrinseci: - referentul (contextul care l-a generat), modelul estetic, codul de lectură și de interpretare, trăire estetică a receptorului.

Opera se definește prin:

a) formă – planul expresiei;

b) conținut – planul semnificațiilor.

Nivelurile unei opere literare:

a) fonetic;

b) grafic;

c) morfosintactic;

d) lexico-semantic;

e) stilistic;

f) imagistic;

g) tematic;

h) compozițional.

Autorul (scriitorul) reprezintă persoana care concepe opera literară, persoană cu o biografie cunoscută, care are un stil propriu, individual.

„Ceea ce vom numi *stilul* unui scriitor va fi ansamblul notațiilor pe care le adaugă expresiilor sale tranzitive și

prin care comunicarea sa dobândește un fel de a fi subiectiv împreună cu interesul ei propriu-zis artistic.”²

Cititorul reprezintă persoana reală, cu identitate socio-culturală, destinatarul/receptorul operei literare; acesta poate fi unul specializat (critic literar, student, profesor) sau nespecializat (interesat doar de actul de cultură).

Între autor și cititor se află textul propriu-zis (opera literară), caracterizată de ficționalitate.

3. Elementele caracteristice diverselor tipuri de texte: epic, liric, dramatic

Genul literar reprezintă un ansamblu de opere literare care se raportează în același mod la discursul liric. Operele care aparțin aceluiași gen se împart în specii literare.

Genul epic pornește de la etimonul grecesc „epos” și de la cel latinesc „epicus”, care înseamnă discurs, povestire. Astfel, epicul desemnează opera literară care transmite indirect sentimentele, evenimentele și care are drept mod de expunere predominant narațiunea îmbinată cu dialogul, descrierea și monologul sau monologul interior.

Narațiunea presupune relatarea unor evenimente la care participă personaje; este foarte importantă în epica tradițională și devine pretext în operele moderne.

Dialogul presupune stilul direct, înlănțuirea de replici a două sau mai multe personaje; pe lângă faptul că este mod de expunere, reprezintă o modalitate de caracterizare a personajelor.

---

² Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, p. 17

Descrierea constă în prezentarea caracteristicilor unui peisaj sau ale unui personaj; reprezintă, de multe ori, o pauză în ritmul alert al acțiunii.

Monologul presupune tot stilul direct, o replică amplă a unui personaj. Monologul interior presupune prezentarea gândurilor unui personaj.

Construcția subiectului

Subiectul reprezintă conținutul operei epice, înlănțuirea de evenimente la care participă personajele.

Conflictul operei epice presupune tensiunea prin care este motivată acțiunea; conflictul poate fi între personaje, idei, principii, pasiuni etc. Poate fi: exterior, interior (de natură psihologică); conflictele interioare sunt specifice operelor moderne.

Prologul reprezintă prima secvență a operei, introducerea, în timp ce **epilogul** reprezintă concluzia, partea finală a operei literare. Acestea nu trebuie confundate cu expozițiunea și deznodământul (momente ale subiectului).

Momentele subiectului

Expozițiunea este partea de început a textului în care sunt precizate locul, timpul, personajele.

Intriga reprezintă momentul care generează conflictul operei.

Desfășurarea acțiunii presupune derularea evenimentelor dintr-o operă epică.

Punctul culminant constă în momentul de maximă intensitate.

Deznodământul este momentul ultim al operei literare care presupune rezolvarea conflictului.

În funcție de relația dintre narator și narațiune există:

- narațiune heterodiegetică – naratorul este în afara evenimentelor narate, perspectiva narativă este omniașentă, narațiunea este la persoana a III-a;

- narațiunea homodiegetică – naratorul se află în interiorul evenimentelor, este personaj, prezentând evenimentele la persoana I, perspectiva narativă este subiectivă;

- narațiunea polifonică – alternează cele două tipuri de narațiune (la persoana I și la persoana a III-a), precum și perspectiva narativă omniștientă cu aceea subiectivă.

Naratorul reprezintă „vocea” care relatează evenimentele. Poate fi:

- narator heterodiegetic (extradiegetic) – anonim (relatează obiectiv, neutru) sau subiectiv_(exprimă uneori principii ale scriitorului, comentează evenimente sau atitudini);

- narator homodiegetic (intradiegetic): personaj narator (este narator și protagonist), narator-martor (este în același timp narator și observator al evenimentelor povestite), narator-mesager (transmite unele întâmplări și el însuși se află în plan secund).

Narațiunea poate prezenta evenimentele în ordine cronologică, poate alterna planurile narrative sau poate prezenta întreruperi în firul epic. De aici derivă și tehnicile narrative utilizate:

- înlănțuirea (prezentarea evenimentelor în ordine cronologică);

- alternanța (evenimente petrecute simultan în planuri diferite);

- simetria/circularitatea (începutul și finalul sunt recurente);

- memoria afectivă;
- contrapunctul (secvențe simetrice care se petrec în planuri diferite).

Personajul literar reprezintă actantul dintr-o operă literară.

Tipologia personajelor:

- a) după gradul de implicare: principale/secundare/episodice;
- b) după calitățile morale: pozitive/negative;
- c) după gradul de complexitate: plate (construite în jurul unei singure idei)/ rotunde (cu trăsături complexe, contradictorii, dilematice);
- d) după veridicitatea trăsăturilor: realiste/fabuloase (fantastic);
- e) după gradul de individualizare: individual/colectiv /generic (reprezintă ipostaze umane tipice);
- f) în funcție de curentul literar în care se încadrează opera: clasic/romantic/realist/modern

Specii ale genului epic

- a) **Epopoea** – specie de mari dimensiuni, care prezintă întâmplări eroice.
- b) **Balada** – specie epică în versuri care dezvoltă teme eroice, legendare, istorice cu un final tragic;
- c) **Basmul** – specie în care întâmplări reale se împletesc cu cele fabuloase, iar binele luptă cu răul și învinge întotdeauna;
- d) **Legenda** – specie literară în care este explicată originea unor fenomene, locuri;
- e) **Snoava** – narațiune scurtă, cu intenții umoristice;

f) **Povestirea** – specie cu acțiune redusă la un singur episod; narațiunea este subiectivă; accentul cade asupra întâmplărilor, nu asupra personajelor;

g) **Schița** – specie cu număr redus de personaje, relatând un singur episod din viața acestora;

h) **Fabula** – scurtă poveste alegorică a cărei figură de stil predominantă este personificare, deoarece critică aspecte ale vieții umane prin intermediul animalelor, păsărilor, lucrurilor etc.;

i) **Nuvela** – specie epică ce are fir principal, intrigă bine construită, accentul cade asupra personajului;

j) **Romanul** – presupune acțiune complexă, mai multe planuri, intrigă complicată, personaje numeroase;

k) **Eseul** - presupune o înlănțuire de reflecții;

Genul liric – reunește opere literare care pun accent pe caracterul subiectiv al discursului, iar gândurile și sentimentele sunt transmise în mod direct.

Tipuri de lirism:

a) **Subiectiv** – se caracterizează prin prezența mărcilor eului liric (verbe/pronume la persoanele I și a II-a; monolog liric, monolog adresat, autoadresat, discurs dialogat (evocator);

b) **Obiectiv** – presupune pers. a III-a (lirica măștilor, lirica gnomică – transmiterea de idei filosofice, lirica descriptivă).

c) **Narativ** – caracteristic liricii contemporane.

Specii lirice:

a) **Arta poetică** – poezie desmere rolul artei și misiunea artistului;

b) **Pastelul** – reprezintă o poezie descriptivă prin care se conturează un tablou de natură;

c) **Elegia** – denumește o specie în care sentimentele predominante sunt de melancolie, nostalgie etc.

d) **Meditația** – specie filosofică în care elementul esențial este contemplația intelectuală;

e) **Idila** – specie a liricii pastorale în care viața rustică se îmbină cu iubirea;

f) **Imnul** – specie solemnă, consacrată unui eveniment sau unei personalități.

g) **Oda** – specie în care este exprimată admirația față de un eveniment sau o persoană;

h) **Satira** – specie în care se ridiculizează aspecte negative ale existenței;

i) **Psalmul** – specie lirică religioasă; are caracter de rugăciune;

j) **Doina** – denumește o specie populară elegiacă;

k) **Sonetul** – specie fixă de 14 versuri (2 catrene și 2 terține sau 3 catrene și un distih final);

l) **Rondelul** – specie fixă alcătuită din 13 versuri, în care versurile 1, 7, 13 și versurile 2,8 sunt identice;

m) **Glosa** – specie fixă alcătuită dintr-o strofă-temă, reluată în ordine inversă, ca ultimă strofă; strofele intermediare au număr egal cu numărul versurilor din strofa-temă;

Elementele de prozodie sunt reprezentate de **vers** (un rând dintr-un discurs liric), **strofă** (unitate compozițională alcătuită din mai multe versuri), **măsură** (totalitatea silabelor dintr-un vers), **ritm** (succesiunea de silabe accentuate și neaccentuate), **rimă** (potrivirea sunetelor finale din versuri).

Figuri de stil

a) **Aliterația/asonanța** – se adresează nivelului fonetic al limbii și constă în repetarea unor sunete – vocale în cazul asonanței, consoane în cazul aliterației;

b) **Epitetul** – constă în așezarea unui adverb sau adjectiv lângă alte părți de vorbire pentru a exprima însușiri deosebite. Epitetul poate fi: simplu, dublu, triplu, multiplu;

c) **Personificarea** – constă în atribuirea de însușiri umane unor obiecte, fenomene, animale, păsări, plante;

d) **Metafora** constă în trecerea de la semnificația obișnuită la una neobișnuită a unei sintagme. Lucian Blaga vorbește despre:

- **Metaforă plasticizată** – există analogie între termenul propriu și cel metaforic;

- **Metafora explicită** – ambii termeni sunt prezenți.

e) **Metonimia** – constă în înlocuirea unui nume cu altul (am admirat *un Grigorescu*);

f) **Sinecdoca** – întregul denumește partea, partea denumește întregul, singularul exprimă pluralul;

g) **Oximoronul** – constă în alăturarea a doi termeni opuși;

h) **Antiteza** – constă în așezarea în contrast a două idei, personaje, concepții;

i) **Hiperbola** – constă în exagerarea dimensiunilor;

j) **Alegoria** – o figură de stil complexă care constă într-o suită de metafore, epitete, comparații;

k) **Comparația** – figură de stil care constă în compararea a doi termeni cu scopul de a-l scoate în evidență pe unul dintre ei;

l) **Invocația** – este utilizată cu scop expresiv și constă în chemarea unui personaj imaginar;